

Filosofie po Marxovi

Ladislav Hejdánek

◆ přednáška, česky, vznik: 20. 6. 1987 ◆ poznámka: přednáška v Pardubicích

◆ lecture, Czech, origin: 20. 6. 1987

Filosofie po Marxovi [1987]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (s1_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Takže až bude pak někdo chtít, tak si může ten začátek dohonit. Tedy po marxismu, já jsem tomu rozuměl po *Marxovi*, poněvadž marxismus ještě furt je. Takže možná víte, že novodobá filosofie, která se obvykle začíná od *Descarta*, to jsou všechno takové přehradky uměle vytvořené. Ale vždycky je to nějak zdůvodněno. Tak ta novodobá filosofie se obvykle dělila, ještě na počátku století jsem se s tím setkával v učebnicích, ze kterých jsem dělal zkoušky, se dělila na filosofii před *Kantem* a po *Kantovi*. Tady když provedeme to srovnání, tak kromě samotných marxistů nikdo nepovažuje *Marxe* za filosofa tak rozhodujícího, tak velkého, že by mluvil o filosofii před *Marxem* a po *Marxovi*. Přesto dnešním naším tématem je filosofie po *Marxovi*. Rozumím tomu tak, že pro nás je *Marx* nějak významnější právě proto, že se k němu hlásí ta oficiální ideologie marxismus a tím ten *Marx* pro nás znamená víc. Většinou jsem se nesetkával, zejména u mladých, které naopak, když přicházejí na seminář, tak spíš musím přesvědčovat, že marxismus přece jenom stojí za studium a za čtení, poněvadž to mají tak otrávené, že nic nechtějí. Tak jiné důvody by se tady málokdy našly. Ale to je chyba, a to si částečně ukážeme.

Kromě toho, že *Marx* těžko by mohl představovat osobu, osobnost filosofickou, na níž by se nějak dělily věky, období moderní filosofie, kromě toho je *Marx* filosoficky významný především ve svých raných spisech. Potom vlastně filosofii opustil a dá se tu a tam nějaký filosofický výrok najít v jeho pozdějších spisech, ale věnoval se skutečně jenom ekonomii a všeho ostatního nechal. Čili *Marx* je filosofem do takového padesátého roku nejvýš. Tedy ne vlastního, nýbrž do 1850. To byl vlastně *Marx* strašně mladý, narodil se 18, tak to máte tak do dvaatřiceti let asi.

A i ty rané spisy převážně jsou vlastně nedokončené, nebo jsou to jenom rozvrhy, někdy i nápady, aforismy, body, teze, jako těch jedenáct *Tezí o Feuerbachovi* a podobně. Celou napsal disertaci a potom s *Engelsem Německou ideologii*, kterou taky nedodělali, ale přece jenom je to tlustospis. No a jinak novinářské články a nedokončené, už se to tak jmenuje, *Ekonomicko-filosofické rukopisy*. Prostě je to opravdu taková slabší věc. Tedy už z tohoto důvodu nemůže být považován za filosofa, na kterém by se, nebo jímž, od něhož by bylo možno počítat nějakou novou éru.

To však neznamená, že by jeho význam nebyl velký. Filosofie se udržuje při životě především tím, že se drží tradice a že udržuje tradici. A to ovšem se děje hlavně na akademické půdě. Tak například u nás filosofie ztratila a ztrácí podmínky k životu právě proto, že byla vlastně z akademické půdy prakticky vyhnána. To, co tam je, není filosofie, i když se to tak jmenuje, většinou. Taky jsou tam výjimky, to jsou lidé, kteří musí dát pozor, aby náhodou nebyli obviněni ještě dodatečně a tak dál.

Ale když se začíná dít buď ve společnosti, nebo ve filosofii něco skutečně významného, tak narůstá váha outsiderů. To jest lidí, kteří se buď neprosadili na akademické půdě, a nebo kteří ani neměli cíl se prosadit. Z takových dalo by se říci pro 20. století nejdůležitějších, rozhodujících tří outsiderů vyrůstá to nové myšlení. A k těmto třem outsiderům z minulého století nepochybně *Marx* patří. Ti další dva jsou *Kierkegaard* a *Nietzsche*.

Těch outsiderů bylo víc. Za outsidera je možno považovat *Schopenhauera* například. Ale ten neměl takový význam. Naopak velký význam měl pro myšlení 20. století *Freud*, ale to zas nebyl outsider, alespoň ne takový, protože byl univerzitní profesor. Ale tohle byli skuteční outsiders a nebyli za filosofy považováni. *Marx* z toho důvodu, že nic pořádně filosoficky nenapsal, poněvadž se vždycky počítá, že filosof je filosof, když napíše několik tlustospisů. Tak to v *Marxově* případě není.

A *Kierkegaard* a *Nietzsche*, ti vědomě odmítli psát takovým způsobem, jakým bylo nezbytné psát, když se člověk chtěl nějak uvést na tu akademickou půdu. *Kierkegaard* vlastně sám sebe považoval za spisovatele, i když vystudoval teologii. Filosofii také poslouchal v Německu, poslouchal *Hegela*, poslouchal zejména *Schellinga*. Byl jimi dost zklamán, i když zpočátku přicházel nejdřív nadšen, čili to nebyl předsudek, ale fakticky byl pak zklamán. A když z těch jeho spisů, které skutečně mají převážně literární podobu, jako beletristickou to snad ne, esejistickou, nebo jak bychom řekli, tak když z toho

vytáhneme tu filosofii, která tam je, tak v podstatě to je jenom obrovská, zažírající se kritika té německé filosofie. No a *Nietzsche*, to už vůbec, ten zamítal vlastně všechno a chtěl se vrátit ke starým Řekům a ještě ne ke všem, on spíš ještě jenom k té *dionýsovské*, k té *dionýsovské* tradici.

Ovšem i tihle ti *outsidři* museli navazovat na to, co předcházelo. A ačkoliv odmítali ten německý idealismus, a to je tedy zejména po *Kantovi Fichte*, *Schelling*, *Hegel*, to, čemu se říká ten klasický německý idealismus, ačkoliv to odmítali, tak přece jenom to je vždycky tak, když se někdo rozhodne být takovým zásadním odpůrcem něčeho, tak že tím, jak se rozhodne pro to odpůrcovství, tak je na tom strašně závislý. Když marxisté jsou strašní odpůrci křesťanství, tak až na tu úroveň, která je mnohem nižší, tak vidíte, že vlastně oni celou tu strukturu, která byla vypracována křesťanskými mysliteli, jenom znovu opakují. To je známá věc.

No a podobně, když někdo se považuje za velkého odpůrce třeba *Stalina*, jako *Trockij*, no tak jaksi z pohledu lidí přihlížejících poněkud z distance, tak mezi nimi vlastně není velký rozdíl. Ale ten spor je obrovský. Tak takhle to vždycky bylo, v křesťanství už to bylo dávno, největší spory byly uvnitř církve proti heretikům, nikoliv proti islámu. Tam se celkem spolupracovalo.

Takže padá to prostě, když někdo chtěl kritizovat *Hegela* – no a po *Heglovi* se vlastně ta celá filosofická tradice začala rozkládat – tak tím už tímto faktem, že se rozhodl pro tvrdou kritiku, ho nás nutí k tomu, abychom ho počítali za někoho, kdo navazuje na *Hegela*.

No a když mluvíme tedy o filosofii po *Marxovi*, tak bychom zároveň měli vynechat všechno, co s *Marxem* nemá co dělat. To jest samozřejmě od minulého století až do dneška existuje celá řada filosofických proudů i jednotlivých myslitelů, kteří s *Marxem* neměli nic společného. Filosofie se vyvíjela, pokračovala v mnoha řečištích, aniž by se potřebovala s *Marxem* nějakým způsobem vyrovnávat. A tak mluvit o filosofii po *Marxovi* a uvádět tyhle filosofie by vlastně sem nemělo patřit, protože ze dvou důvodů.

Jednak že je nesmyslné je považovat za filosofii po *Marxovi*, protože to s *Marxem* nemá mnoho společného. A zadruhé, protože ještě v minulém století se sice těžko, ale přece jenom dalo omluvit, když nějaký filosof necítil potřebu se s *Marxem* vyrovnávat. Ale už koncem století a v tomto století filosof, který se nezajímal a nezajímá o *Marxe*, tím potvrzuje svou méněcennost.

A neříkám, že musí na *Marxe* navazovat, že s ním musí souhlasit, ale musí se s ním vyrovnat. Prostě *Marx* je takový myslitel, se kterým se každý filosof musí vyrovnat. Když se nevyrovná, tak tím prokazuje svou méněcennost, svůj omyl ve své orientaci. V tom smyslu myslím, že má *Sartre* pravdu, když říká, že marxismus je v jistém smyslu, nebo *Marxova* filosofie v jistém smyslu je základna, ze které musí vyjít, nikoli se na ní zdržovat, ale ze které musí vyjít každý myslitel v našem století. To ovšem neplatí jenom o *Marxovi*, to stejně tak platí o *Kierkegaardovi* a o *Nietzschovi*. Všichni tři jsou takové myslitelé.

No, ovšem ono to stejně nejde, protože když potom se ukazuje, že určité směry s marxismem neměly co dělat, neměly co společného, ale potom v těch následujících generacích se mezi nimi objevili filosofové druhého až prvního řádu, no tak právě protože byli takoví dobří, tak se s marxismem vyrovnávali aspoň dodatečně. Takže nakonec stejně i ty směry, které s marxismem původně neměly co společného, tak po dvou, třech generacích, pokud se udržely, pokud to nebyli jednotliví filosofové samotáři, tak nakonec do kontaktu s marxismem nutně přišly.

No, takové ty hlavní směry *Marxem* neovlivněné jsou koncem minulého století neohegelianství, neokantismus. Novokantovci vůbec, to je taková zvláštní dodnes existující tradice nebo škola, nebo to je celé hnutí, není příliš významné, ale udržuje se, ta tradice se stále udržuje. Nebo jiná taková tradice, *Comteův* pozitivismus. Tam sice lze předpokládat, že zejména *Engels*, spíš než *Marx*, byl *Comtem* ovlivněn. Skutečně, pokud o tom chceme mluvit přesně, tak marxismus je filosofie navazující na *Marxe*, ale *Engels* má svou vlastní filosofii, velmi odlišnou, mnohem primitivnější, takže je lépe říkat, že to je *engelsismus*. A ten *engelsismus* je velmi blízký pozitivismu, na rozdíl od *Marxe*, který je od pozitivismu značně vzdálen.

No potom taková další filosofie, anglosaská tradice empiristická a zejména utilitaristická v etice a v sociálních oborech. No a tahle anglosaská tradice spolu s takovým významným proudem

novopozitivismu, takzvaným *Vídeňským kroužkem*, Carnap a další, dohromady dala zrod přes *Wittgensteina* analytické filosofii, jednomu z nejvýznamnějších proudů dnešní filosofie, jestli to můžu za filosofii označit. To je další věc, ke které by bylo třeba něco říct. Holt v takovémhle povídání je to všechno strašně stručné. Novopozitivismus kombinovaný s tou anglosaskou tradicí dal vznik jakémusi podhoubí, na němž se velmi rychle ujal *Wittgenstein*, který původně vychází z toho *Vídeňského kroužku* a patří do té skupiny, o které se mluvilo jako o logickém atomismu ale později se emancipuje a v této době tím nejvýznamnějším – on vůbec málo psal, nebo málo publikoval, psal hodně, ale málo publikoval – a tak tím nejvýznamnějším spisem *Wittgensteinovým* je *Tractatus logico-philosophicus*. A tam se ještě zařazuje do té logicko-atomistické... prostě co to je logický atomismus? Vychází od malých, jednoduchých vět. A právě pro tohle, od takových atomů významových se nakonec *Wittgenstein* odvrací, takže v tom svém druhém spise, v těch *Zkoumáních*, tam zdůrazňuje naopak kontext. To jest žádná věta atomická neobstojí, nemá smysl nebo nemá dostatečný smysl, jednoznačný smysl, pokud je zbavena kontextu. Důležitý je kontext. A teď ten kontext narůstá, to není jenom bezprostřední kontext několika vět, odstavce, to je kontext, který se šíří pořád dál a dál a vlastně to nemá nikde konce a vposledku tam intervenuje celá filosofická pozice, celý systém a tak dál.

Tímhle se odlišil, tím ale zároveň došlo k jakési změně v tom novopozitivismu. Začalo se mluvit o analytické filosofii právě proto, že je třeba analyzovat nejenom tu větu izolovanou, ale i ty kontexty. Dochází k různým pokusům, například analýza obyčejné řeči – o tom anglický Ayer napsal celé věci. Vůbec filosofii nechají stranou a jenom analyzují řeč. Ale i to jsou všechno ty výstřelky, vlastně když to posoudíme, je to sofistika, není to filosofie původně.

A teď, protože se to začne šířit a zejména pod vlivem *Wittgensteina*, který ukazuje na ty kontexty, to znamená na celkové souvislosti, tak se to vrací do kolejí tradičně filosofických a ta sofistika se mění ve filosofii. Protože to není možné také v izolovanosti provozovat, právě ty kontexty jsou důležité, tak se ta analytická filosofie chce vyrovnávat s jinými filosofiemi. Takže dochází k diskusím, rozhovorům, dialogu, například s fenomenologií a tak dál, čím dál víc se analytická filosofie stává skutečnou filosofií. Tak to jsem mluvil podrobněji proto, že to je jeden ze dvou nejvýznamnějších proudů současné filosofie.

A pak je druhý nejmocnější nebo nejdůležitější proud, to je fenomenologie. To všechno dal dohromady *Husserl*, ovšem také musel navazovat na něco předcházejícího a kupodivu, i když tam jsou cítit určité vlivy německé idealistické filosofie, zejména tedy *Kanta*, ale i některých momentů mladšího *Hegela* třeba, v podstatě je to odvrát. *Husserl* je žákem *Brentanovým*. *Brentano* je taková zvláštní postava, částečně navazuje na *Kanta*, ale zejména on to byl řeholník, kněz, vyrostl myšlenkově na tomismu. Pro něho rozhodujícím filosofem je *Aristoteles*. Napsal o *Aristotelovi* celou řadu věcí, ale interpretuje je velmi osobitým způsobem, čili nelze ho považovat za tomistu, velice brzy se vymanil z té tradice, která byla v té době velmi už taková [nesrozumitelné].

Druhý muž, na kterého *Husserl* navázal a možno říci dokonce ho objevil, byl *Bolzano*. Ještě starší než *Brentano* a zejména navazoval na takzvané věty o sobě. To je jistý ozvuk *Kantovy* věci o sobě. Co jsem to řekl věci o sobě? Ne, věty, ano, správně. Ozvuk té *Kantovy* věci o sobě, tak on mluví o větech o sobě – *Satz an sich*. A zas nebudu vykládat, kam až by to vedlo daleko, na to navázal svým způsobem také *Husserl*. Čili *Husserl* je myslitel, kterému musíme dozadu rozumět na pozadí *Bolzanovy Wissenschaftslehre* – vědovědy, tak by se to asi přeložilo – a na pozadí *Brentana*.

A teď, co je důležité, na *Husserla* a na jeho fenomenologii navazuje zejména v Evropě nejprve – dneska už se to rozšířilo do Spojených států také, do Japonska a různě jinak – navazuje celá řada vynikajících, perfektních myslitelů. Zejména pak *Heidegger*, který je považován za největšího filosofa našeho století nebo alespoň jednoho ze dvou. Ale já myslím, že největší filosof, i když má velké vady, ale myslitel první třídy. Další, co tam patří: *Merleau-Ponty* z Francouzů nebo *Walens*, *Landgrebe* z Němců, *Fink*, *Scheler*, *Max Scheler*, takový osamocený, ale neobyčejně významný myslitel, který poněkud předčasně zemřel, nevytvořil školu a tak dál.

A mezi ty pak jsou ještě fenomenologové druhé řady. Tohle, co jsem jmenoval, to jsou všichni žáci

Husserlovi. Posledním významným žákem Husserlovým, nejmladším, byl Patočka, který k němu chodil na rozhovory, když už byl *emeritus*, to jest, když už byl v penzi, ale ještě přednášel. Patočka se tam dostal v roce třicátém snad poprvé, dřív, ještě dřív. Patočka zažil Hitlerův převrat 1933, takže už někdy v té době tam byl, pak ještě znova. Potom jsou takoví ti lidé další, to už nemá cenu mluvit. Skutečně z toho se stala velká škola nebo ani ne škola, protože to je celá řada škol jsou mezi nimi rozdíly, ale všichni nějak stojí na té bázi, kterou položil Husserl. Já tady moc nevykládám, jaká to báze je, to bychom mohli potom v diskuzi otevřít; tohle je prostě pohled zvenčí všechno.

To jsou vlastně dvě rozhodující školy. Kromě toho tam ještě je třeba uvést celou plejádu nejrozumnějších myslitelů: *novokantovci*, *neohegeláni* a anglosaský takzvaný *kritický realismus*. K němu patří také Američané, také *pragmatismus* (*James*, *Schiller*, *Dewey* a *Peirce* ještě jakožto *předpragmatista*). Samozřejmě také *Nietzsche* a kupodivu *Darwin*. *Darwin* nebyl žádný filosof, ale přišel s učením, které se jednak dostalo do sporu s *Lamarckem*, a ta *diference* byla hlavní filosofická, aniž to oni sami věděli. Vznikla obrovská diskuse o evolučních teoriích, naprosto filosoficky diskutovaná. Na to ovzduší, ten důraz – to byl obrovský objev, že život je něco jiného než ta ostatní příroda. Filosofie se pokoušela, někteří filosofové se pokoušeli filosofovat právě z tohoto rozpoznání, že život je něco zvláštního, a vznikají tyto takzvané *Lebensphilosophie*. To vlastně začal už *Nietzsche* v jisté spojitosti a návaznosti na *Darwina*. Jeho *Übermensch*, nadčlověk, to je vlastně darwinovský pojem.

Ale také další filosofové, kteří to chtěli nějakým způsobem prezentovat, vraceli se k *Aristotelovi*, a to nikoliv k *tomismu*, nýbrž rovnou k *Aristotelovi*. Začal se znova číst *Aristoteles*, zejména jeho výklady o *entelechi* a *energii*, *energeia*. *Ergon* je dílo, *en* je v, čili *energeia* – to dneska už nikdo neví takřka, pokud nestuduje filosofii – *energeia* je to, co dělá nějaké dílo uvnitř něčeho, rozumí se třeba organismu. Toto dílo směřuje k jistému cíli; cíl nebo konec se řekne *telos*, takže zároveň se ta *energeia* stává *entelechií*. *Entelecheia* je to, co pracuje k jistému konci, opět uvnitř.

Na to navazují tedy *vitalisté*, později ještě *holisté* a tak dál. K těm významným *vitalistům* patří třeba *Driesch*, ale zejména ve Francii *Bergson*, po *Platonovi* snad první filosof, který uměl tak skvostně psát, že číst ho je i bez porozumění té myšlenky lahoda.

Nevím, jestli bych tam ještě něco měl, když tak tam můžeme snad ještě něco přidat. Teď je třeba dodat, že ta naše domácí filosofie do toho byla zapojena asi takto: *Masaryk* je žákem *Brentanovým* podobně jako *Husserl*. S *Husserlem* studovali spolu. *Masaryk* šel studovat se zpožděním, byl o několik let starší, nicméně studovali spolu. *Masaryk* nikdy *Husserlovi* dobře neporozuměl a *Husserl* nikdy *Masarykovi*. Což je chyba, protože ta kombinace by byla velmi půvabná. Po mém soudu se o ni měl pokusit mnohem důkladněji *Patočka*, bohužel to neučinil, čili to bude čekat na některé z žáků.

Současně ovšem *Masaryk* navazuje... to je jenom, že byl žákem, poslouchal *Brentana*, ale mnohem víc byl *Masaryk* ovlivněn *Comtem* a *pozitivismem*. Dokonce řada myslitelů u nás považuje *Masaryka* za *pozitivistu*. *Krejčí*, největší *pozitivist* předválečný i poválečný, vždycky vykládal, že jeho kolega je sice divný, ale je to *pozitivist*.

Kromě toho nebyl *Masaryk* ovlivněn jenom tím *pozitivismem comtovským*, ale byl ovlivněn silně a sám doporučoval žákům, aby hodně studovali anglosaskou tradici, zejména *Huma*. To je taky jeho doktorská práce o *Humově* skepsi a teorii pravděpodobnosti. Celoživotně je tím ovlivněn; *Masaryka* si nedovedeme představit bez četby a studia *Huma*.

Tohle je to nejdůležitější spektrum. *Masaryk* měl neobyčejně jemný nos na to, co je důležité v duchovní a myšlenkové atmosféře, a proto ve svých spisech se velmi často jako první vůbec na světě nebo v Evropě dotkl nějakým způsobem toho nejpodstatnějšího, i když ne zrovna nejšťastněji nebo filosoficky nehlouběji.

Masaryk jako jeden z prvních napsal ještě dlouho potom citovanou velkou dvousvazkovou studii o *marxismu*, o krizi současného *marxismu*. U nás to vyšlo česky jako *Sociální otázka*. Tím máme tady i tu vazbu na *Marxe*. Naproti tomu *Masaryk* neznal *Kierkegaarda*. Tomu se nesmíme divit, protože *Kierkegaard* byl zapomenut a objeven teprve koncem prvního desetiletí našeho století *Jaspersem*. Do té

doby byl znám jenom jako *esejista* a *beletrista* a prostě takový podivný dánský literát. V Evropě byl znám hlavně z německých překladů, do jiných jazyků se málo překládal, do té doby, než ho *Jaspers* objevil. Ty překlady byly bídné a filosoficky vlastně zcela znemožnily pochopit, co tam důležitého bylo. Prý byli filosoficky *analfabetní*, překládali to lidé, kteří neměli o filosofii páru, takže to nejdůležitější padlo pod stůl. Tím spíš tedy byl *Kierkegaard* neznám a nikdo na něj nenavazoval. Objevil ho teprve *Jaspers* – toho jsem zatím nejmenoval, protože je to taková zvláštní postava, vychází z *Kanta*, ale patří mezi filosofy *existence*, je vlastně druhý největší evropský filosof tohoto století. Nevychází z *Husserla*, tím pádem není ovlivněn jeho takovou precizností analytickou, je to filosof, který spíš nahlíží v celcích. Ovšem vidí neobyčejně dobře, *Jaspers* právě proto, že nahlíží v celcích a není jenom takovou tou mašinou racionální, což je špatně řečeno, aby bylo nějaké napětí, tak se mu nemohlo nikdy stát to, co se stalo *Heideggerovi*, že nerozpoznal, co je nacismus, že to nepovažoval za nějakou závažnou záležitost. Ovšem trochu tomu napomohlo, po bitvě je každý generálem, dneska se to lehce říká, že se mu to nemohlo stát, vzal si za ženu židovku, a tím pádem neměl šanci udělat to, co udělal *Heidegger*, totiž jedenáct měsíců chodit v *rajtkách* a hajlovat.

Tak to je mezi nimi ten rozdíl, jsou dva různé typy filosofů. A tím, že *Jaspers* nenavazoval, nevycházel z *Husserla*, tak nezná tu jeho pedantickou, precizní, detailní, logickou práci, jakou provedl třeba v *Logische Untersuchungen* na začátku století. Ale *Jaspers* byl ovlivněn *Kierkegaardem* hluboce a způsobil, že *Kierkegaard* jeho prostřednictvím a po jeho upozornění začal být studován také žáky *Husserlovými*. Takže *Heidegger* je hluboce ovlivněn nikoli jenom *Husserlem*, ale zejména, zejména *Kierkegaardem*. A tam, kde se *Heidegger* začíná distancovat od *Husserla*, tak tam to dělá hlavně pomocí termínů nebo přesněji pojmů, které vypracoval *Kierkegaard*.

A dalším takovým významným myslitelem pro *Heideggera* je *Nietzsche*. *Nietzsche* je ale také neobyčejně významný pro *Masaryka*. To odhalil už před první světovou válkou v jedné časopisecké studii, potom znovu otištěné v *Úvahách vědeckých a filosofických*, *Rádl*. *Patočka* to prohlásil kdesi, je to taky v nějakých těch jeho sebraných netištěných textech, prohlásil, že to je nejhlubší studie o *Masarykovi*, která kdy vyšla, když tam je srovnán *Masaryk* s *Nietzschem*. A ukázáno je, jak *Masaryk* například vůbec takřka nezmiňuje v *Moderním člověku a náboženství*, který psal v devadesátých letech, a tedy měl by *Nietzscheho* znát, tenkrát byl slavný, tak ho tam takřka na jednom nebo na dvou místech jenom jméno uvádí, ale vůbec se s ním nezabývá, ačkoli vlastně do toho kontextu patřil jako málokdo.

Nicméně tedy ho četl a *Rádl* ukazuje určité významné analogie nebo podobnosti mezi způsobem myšlení *Masarykovým* a *Nietzscheovým*. Až na to, že *Masaryk* byl katedrový filosof, kdežto *Nietzsche*, ten sice začal se habilitovat, ale potom s tím praštil, poněvadž mu universita lezla na mozek, byla mu velmi proti mysli, a potom tedy žil jako literát, vydělával si dost těžce a s velkými potížemi. Sestry se o něj staraly, taky onemocněl pak a tak dále.

No, ale tak tady teď máme všechno, jak u nás málokterý myslitel může představovat takové spojení se světovou nebo evropskou filosofií jako právě *Masaryk*. Ovšem to nejdůležitější, co je na *Masarykovi* a co chybí těm myslitelům, na které on navazoval, to je to, jak když přišel z té Vídně, zcela orientován na evropskou filosofii a rozhořčen na úroveň pražské filosofie tady v roce dvaosmdesát, byla situace taková, že existoval takový starý, takový stařešina filosofický *Durdík*, což byl *Herbartovec* a *herbartismus*, to byla taková oficiální ideologie Rakouska-Uherska, takový státní filosof to byl jakoby.

No a hned při prvním zasedání filosofické jednoty ho – ona se to ještě nejmenovalo tenkrát *Filosofická jednota* snad, to se přejmenovalo až nějak na začátku století, no ale prostě byl tady nějaký ten filosofický kroužek a měl tam *Durdík* přednášku a *Masaryk* ho napadl, což se považovalo za velkou nevychovanost, no a od té doby každý slušný filosof v Čechách se uvádí tím, že napadá ty ostatní. *Masaryk* byl zcela neintegrován do toho českého prostředí a přicházel poučen Vídní, zejména však Lipskem a vůbec německými universitami, poučen četbou o filosofii anglosaské, francouzské, *Masaryk* četl ve všech možných jazycích a byl velmi informovaný, sečtělý, takže prostě ta zatuchlá, zamrzlá taková atmosféra myšlenková v Praze mu šla na nervy, on se taky velmi důkladně rozhodoval, jestli má do té

Prahy jít nebo ne, protože to vlastně znamenalo jít do zapadákov ze světového města.

On sem vlastně uváděl tu světovou filosofii, proto sem do Prahy šel, aby sem přivedl tu zahraniční filosofii, protože tady to bylo nemožné. No a najednou se stalo, že došlo k jakémusi obrácení v pětadesátém roce, když už byl v tom sporu o rukopisy, že Masaryk najednou pocítil nezbytnost se zabývat domácí tradicí. A začal objevovat. Nejprve neznal ani české dějiny pořádně, vychován katolicky, tak náruživě četl *Palackého*, četl *Havlíčka*, protože to byla politická postava, politická mysl, tak *Havlíček* mu velice imponoval jako novinář, politický novinář.

Samozřejmě jakmile se do něčeho Masaryk pustil, no tak to vždycky studoval tak, aby z toho byla nějaká knížka, tak například z toho, když prostudoval *Palackého*, tak napsal *Palackého ideál národa českého*, to je malý spis, když prostudoval *Havlíčka*, tak napsal *Čítanku z Havlíčka*, prakticky je to čítanka, vlastně jsou to vybrané texty, ale velmi dobře vybrané a komentované, *Karel Havlíček* se to jmenuje, to už je tlustá knížka. Prostě do všeho, do čeho se pustil, tak napsal takovou povrchní, rychle napsanou věc, která – prosím?

Jiný hlas: Jako obsáhlou?

Hejdánek: Jo, jo. No a zároveň tedy s tímto měl zpracováno pro sebe, tím to dal dalším, poněvadž těm se nechtělo číst jenom co potom u *Laichtrů* vyšly ty sebrané *Havlíčkovy články* ve *Slovanu*, v *Národních novinách* a kde všude. No tak ono je to pět tlustých svazků, tak kdo to má číst? To Tobolka to vydal. To prostě tenkrát ještě vydané nebylo. To bylo právě to, co Masaryk stimuloval. Když o tom napsal, tak potom už si našel zase někoho, nějakého ze žáků, a tomu řekl, že má udělat tohle, támhleto, všechno organizovat, takže Tobolka dal dohromady ty sebrané texty *Havlíčkovy*, které Masaryk musel číst v knihovnách z časopisů, půjčovat si to v knihovně.

--- (s2_cleaned.flac) ---

Hejdánek: ...byl víc ovlivněn domácí tradicí než tím světem, který přišel z vnějšku do té české tradice. No a stal se tedy českým myslitelem *in kat' exochen*. Dokonce tak českým myslitelem, že tady nenašel mnoho žáků. Mnoho z těch, kteří se k němu hlásili, to udělali buď z oportunismu, nebo z nepochopení. Hlásili se k němu pozitivisti, kteří nerozpoznali, že Masaryk v podstatě překonává pozitivismus, i když se vyjadřuje tím způsobem, poněvadž v tom vyrostl. Hlásili se k němu oportunisté, kteří, když se stal prezidentem, napsali všelijaké pochlebné texty. Ale Masaryk tady pořádné žáky neměl, s výjimkou jediného, a to byl Rádl.

Tak přicházím k Rádlovi. Ukázal bych zas, jak ten byl zas ovlivněn ještě dalšími evropskými mysliteli, kteří neměli vliv na Masaryka. Rádl začal jako biolog. To je strašně důležitá věc, protože Masaryk po téhle stránce nejenom že skutečně byl málo vzdělán v přírodních vědách, ale protože měl velíkánský zájem, tak pocítoval to jako nedostatek. Stále zdůrazňoval, jak je potřeba to a pouštěl se do toho diletantsky. Když třeba obhajoval Hilsnera, tak on nejenom že do toho zapojil různé odborníky také z oboru přírodních věd, chemiky třeba, ale on s nimi to konzultoval a chtěl se naučit, co to ta chemie vlastně je, jaké ty důkazy jsou, jak se pozná, z které doby ten inkoust je, nebo kterým se to psalo.

Nebo kdesi, nevím jestli to cituje Čapek nebo kdo to říkal, že najednou u oběda nebo u večeře Masaryk naťukl vajíčko a teď tam kouká, že tam byl už trochu vyvinutý zárodek. Tak než to snědli, všichni jedli a on se tam v tom takhle rýpal a koukal, jak asi vypadá ten zárodek a kolikadenní tomu může být a pak to teprve snědl. Tak on měl o to velký zájem, jenomže nikdy k tomu nepřišel.

No a tohleto v tom měl Rádl obrovskou výhodu, poněvadž ten byl původně orientován přírodovědně jako biolog, a to biolog velmi schopný, talentovaný. Mimochodem já jsem tady spoustu věcí neřekl, jak významní byli myslitelé 20. století, kteří začali jinde než ve *filosofii*, kteří se *filosofy* teprve dodatečně stali. Jedním z nich je právě Rádl. Husserl byl původně matematik. Whitehead byl původně matematik, fyzik. Jaspers byl původně psychiatr, lékař, studoval. Jaspers nikdy nedosáhl normálního doktorátu z *filosofie*, dostával jenom čestný. Tak nebudu dál jmenovat, ale prostě bylo toho hodně a to je příznačné. Když je *filosofie* v krizi, tak ta akademická *filosofie* neví kudy kam a pak tam přinášejí něco nového ti, kdo se *filosofy* stali, ale vyšli odjinud. To je charakteristická záležitost.

Rádl tedy začal jako biolog, má řadu prací z oboru morfologie, zejména se zabýval otázkou zrakových center. Odtud došel k takové celé nové teorii nervové soustavy. Ta úplně padla do zapomnutí. Já jsem už mnoho mladých neurologů nebo vůbec biologů a lékařů přemlouval, aby se do toho pustili, několikrát jsem to půjčil. Nikdo není schopen, totiž Rádl tam objevil věci, které se potom v 50., 60. letech po druhé světové válce začaly říkat jako objevy. On to tam má, i když samozřejmě na to přišel jinak a primitivně. V téhle věci Rádla je třeba ještě objevit. Napsal *Neue Reform des Zentralnervensystems*, vydal to v Německu. Je to k dispozici, jenomže samozřejmě to už šlo dávno a nikdo se tím nezabývá. Český takový zkrácený text vyšel na pokračování v *Časopise lékařů českých*, čili je to i česky dostupné.

Takhle tímhle začal, o fototropismu zvířat a to všechno tam patří. No a pak se dostal do diskusí o evoluční teorii. No jako vždy, jak to dělal vždycky Masaryk, tak on to ze začátku dělal taky, tak se do toho důkladně pustil a napsal dvousvazkové *Dějiny vývojových teorií*, které vyšly původně německy v jednom svazku, jen ten druhý svazek maličko změněný, něco z prvního tam je a něco zas vypuštěno a tak dál. Vyšlo to také česky u Laichtra *Dějiny vývojových teorií 19. století*, ale původně německy je to od samého začátku, začíná Aristotelem nebo čím.

No a to je knížka, kterou se proslavil po celé Evropě, neli po celém světě. Byla přeložena do mnoha jazyků a citována byla ještě v 60. letech, jsem našel citace, doporučení, poněvadž to je velmi pozoruhodná věc, takovým nezvyklým způsobem psaná. To bychom se museli zdržovat, jak Rádl takovéhle věci dělal.

No a to ho převedlo jednak na pole historie, *Dějiny vývojových teorií* patří do historie, a nikoliv do biologie. No a za druhé to byla otázka vysloveně filosofická, jak už jsem naznačil, když jsme mluvili o Darwinovi, Lamarckovi a tak dál, jak ovlivňoval zejména ten vitalismus. No a jak se k tomuhle dostal, Rádl byl žákem Drieschovým, což je význačný vitalista navazující na tu *Lebensphilosophie*, se kterou začal Nietzsche, jak jsem vám to tady říkal, ty souvislosti. Takže tam zapojil ten vitalismus, to ještě u Masaryka nebylo.

A potom, zatímco Masaryk neměl nejmenší porozumění pro Husserla a fenomenologii, tak Rádl ano, ale nikoliv přes Husserla, ani přes Heideggera, Heidegger mu byl dost protivný, ale přes Schelera. Rádl byl velmi ovlivněn Schelerem a navíc Rádl s velkým gustem jeden čas četl Nietzscheho. Později, když se podíváte do *Dějin filosofie*, tak vidíte, jak na něj nadává, stejně jako na Kierkegaarda, ale to se nesmí brát příliš vážně. Patří snad na to to přísloví, kdo haní, rád má. Fakt je, že Rádlovo myšlení si bez Nietzscheho, bez Kierkegaarda, na oba tam nadává, o Kierkegaardovi tam říká „bojí se, tak si píská“, tam má takové ty nadpisy na každé stránce. Nebo ne, bojí se, to je na Nietzscheho. A Kierkegaard tam má „rytíř nebo nic“. Takhle je ironizuje. No to už je ke konci těch *Dějin filosofie* a Rádla už se zmocňovala nemoc a prostě to odbýval trochu. Nicméně ještě v útěše tam Kierkegaarda uvádí jako příklad těch nosorožců, kteří tak sami jdou a lámou všechno a všechno musí z cesty, takové nejmenné, nesenzitivní postupy jim vytýká. No, tak to je snad teda, já nevím, to by snad bylo... určitě jsem ještě na něco zapomněl, jakým způsobem nám tady Masaryk, Rádl – já si myslím, že když k tomu připočítáme, jak se Masaryk stal Masarykem, to jest počítáme k tomu ještě Palackého a Havlíčka, tak tohleto je vlastně taková ta rozhodující osa českého myšlení a že tady nic nemůže fungovat jako přibližně stejně hodnotná alternativa. Jsou tady jiné věci, ale z těch se teprve musí něco udělat. Ono ostatně z tohohle taky, na světovém fóru by to nestačilo, co udělali oni, především tou formou. Neodpovídá to těm normám, jaké jsou předepsány. Ale hloubkou myšlení, to je něco, co by nám svět mohl závidět a bude nám to závidět, jestli budeme schopni nějakým způsobem absorbovat, asimilovat a žít z toho.

No, já nevím, kolik ještě, můžu ještě? Jestli je to tam fůra.

Dneska je filosofie ve velké krizi. To jest filosofie vůbec, ne jenom u nás, to by bylo pochopitelné, ale všude. A k nám sem jezdí hodně cizinců, tak si to ověřujeme jednak na vlastní zkušenosti a také si to necháme ověřit od nich, to je taky jejich zkušenost.

Marx ohlašoval krizi filosofie. Ovšem v docela jiném smyslu. Šlo to jinak, než on si to představoval.

Ostatně nebyl sám. Konec filosofie čekal třeba Hegel. A vůbec to nemá nic společného s tím, co o konci filosofie napsal Heidegger.

Hegel si to představoval tak, že světoduch, když si tady všechno připravil – přírodu, potom dějiny, v dějinách vznik státu a významných politiků – no tak vstoupil potom jednak do osoby státníka, to jest Napoleona, a jednak do osoby filosofa, to jest Hegela, a tím je konec dějin, a tedy konec filosofie. Světoduch už se skrze tyto dva uvědomil. Původně světoduch sice tady byl, ale sám sobě nerozuměl, poněvadž aby sobě rozuměl, musel nejdřív od sebe odstoupit. Odstoupil tím, že vytvořil přírodu a dějiny a státníka a filosofa v tom. A pak se zase vrátil k sobě a pak všechno to intermezzo dějinné a přírodní je prostě zbytečné. Pak už je nejenom *an sich*, ale také *für sich*. Takže už Hegel má konec dějin. Jeho žák Feuerbach mluvil taky o konci filosofie. A samozřejmě Marx tím byl nakažený, tak taky mluvil o konci filosofie. I když zase jinak než Engels. U Engelse to máme mnohem ostřeji řečeno. Engels říká v *Anti-Dühringovi*, že z celé dosavadní filosofie zůstává jenom formální logika a dialektika a vše ostatní si rozdělí odborné vědy.

Tedy, to jsme se přesvědčili, takhle to nedopadlo. Takhle to není. Dneska se ta krize týká neméně jednotlivých speciálních věd. A krize filosofie je spjata s krizí věd. Ta krize věd uvádí filosofii ještě do větší krize, než by byla sama, a navíc vědy zase očekávají z jejich krize jenom filosofickou pomoc. Vědci se stávají filosofové, to jsme si říkali několik případů, ale patří to zejména k té době poválečné i předválečné – Bohr, Weizsäcker, Heisenberg, všichni ve svém stáří začali filosofovat a začali psát filosofické knížky. Poněvadž zjistili, že fyzika s tou dosavadní filosofií, zejména s tou dosavadní logikou, prostě není schopna pracovat, že to všechno je jinak.

Krize současné filosofie má ovšem vnitřní příčiny a není ani v nejmenším dílem nějaké kritiky ze strany marxismu, jak to marxisté rádi předvádějí, že po Marxovi se už buržoazní filosofie nemůže vzchopit. U nás to s velkou láskou ještě v osmašedesátém roce tvrdila Poperuška, jak jí říkal Patočka, Popelová Jiřina. Takhle to není vůbec. Naopak Marx je tou krizí, nebo Marxovo myšlení, Marxova filosofie tou krizí je plně zasažena a nemá na to co odpovědět, nemá proti tomu žádné obranné látky, snad až na nějaké první pokusy raného Marxe, který nahlíží tu nemožnost pokračovat v tom, o čem by se pak dalo mluvit jako o předmětném myšlení. To jest myšlení, které veškerou skutečnost chápe v podobě předmětu. V první tezi o Feuerbachovi říká Marx, že veškerá chyba dosavadního materialismu – ten idealismus vůbec vyhodil, to je k ničemu – ale základní chyba veškerého dosavadního materialismu je, že předmět chápe jako objekt. To vypadá bláznivě, poněvadž normálně chápeme objekt a předmět jako totéž, jenom překlad. Ale on tím myslel skutečně, že... on tam dodává pak: a nikoliv předmět jako objekt, a nikoliv subjektivně. Mladý Marx ještě, samozřejmě starší už by to neřekl, je to nepřesnost, subjektivně je chyba, ale jde o to, že Marx zdůrazňoval, a to víme z jeho jiných spisů, zejména z těch *Ekonomicko-filosofických rukopisů*, že je třeba všechno chápat jako aktivitu subjektu. A proto všude tam, kde se něco zpředměťuje, tak to musíme kritizovat a podrobovat revizi, úpravě a tak dál. Filosofie je tu proto, aby byla aktivní, to znamená, aby filosof byl aktivní, aby se angažoval, protože nejde o to interpretovat svět, ale změnit ho. Tohleto je ta linka Marxova a v té věci má jednak pravdu a jednak je dodnes aktuální. A v tomhle smyslu, zejména v jeho důrazu na praxi, filosofie praxe je marxismus. Proto například marxisté jugoslávští vydávali časopis, čas od času zastavovaný, *Praxis*, že se právě k tomuhle mladému Marxovi hlásí. V tomhle ovlivnil Marx současnou filosofii a v tomto bodě mu právě nejcitlivěji rozuměl a asimiloval tuhleto Marxovu myšlenku Rádl. Najdeme tam pozoruhodné analogie, zejména v pojetí třeba pravdy, teď zase přeháním pojetí, to jsou jednotlivé formulace, poněvadž u toho mladého Marxe nic jiného nenajdeme, tam to jsou nápady, aforismy takřka. Ale říká v jednom svém novinářském článku, říká, že ne my máme pravdu, ale pravda má nás. A totéž najdeme po víc než sto letech u Rádla v *Útěši* – ne my máme pravdu nebo ne já mám pravdu, ale pravda má mne.

Je to cosi, co něco vykládá o pojetí pravdy, který vlastně tímhle tím je postaveno do otázky, je sproblematizováno. Celá ta tradice od starých Řeků, kdy pravda je svázána, co nejuž svázána, spojena se jsoucím. U Platóna najdeme, že pravdivý výrok je ten, který o jsoucím říká, že jest a o nejsoucím, že není. To je výměr pravdy. Daleko lepší než ta adekvátní teorie, že to je shoda myšlení se skutečností, to je nesmysl, poněvadž myšlení se přece se skutečností nemůže shodovat nikdy. To ukázal Heidegger v té své

malé knížce o pravdě – *Vom Wesen der Wahrheit*, o bytostném určení pravdy, jak to vyšlo česky. Tak máme pětikorunu. No a jaká je shoda mezi myšlenkou pětikoruny a pětikorunou? Pětikoruna je kovová, myšlenka není kovová. Pětikoruna je kovová a je kulatá, myšlenka není kulatá. Za pětikorunu si můžu koupit tolik a tolik housek, za myšlenku pětikoruny si nemůžu koupit nic. Tak kde je ta shoda? Čili tenhle argument platí, ale zůstává stále ještě ta věc v pozadí, na základě které i to adekvátní pojetí bylo možné. Totiž že pravda je to, jak se jsoucí ukazuje. *Alétheia* v řečtině znamenalo odkrytost nebo nezakrytost. *Léthe* byla řeka zapomnění, *alétheia* je nezapomnění, nebo by se žádná nebyla, ale prostě je to zápor toho *léthe*, *lathen* je zakrývatí. Čili *alétheia* je dezakrytost. No a nezakrytost čeho? Čehokoliv. Prostě pravda je, když něco vidím a nic nestojí v cestě, nic mi to nezakrývá. To je pravda. Čili vlastně pravda je převedena na to, co je. Normou pravdy je skutečnost. No a to je naprosto všechno falešné. Když se řekne: ne já mám pravdu, ale pravda má mě, to znamená pravda mnou vládne. A tady odhalil Marx něco, co je dlouhou tradicí českého myšlení ještě z dob předhusitských a v podstatě to navazuje na takzvanou *třetí knihu Ezdrášovu*, apokryfní, kde se mluví o nějakých těch mládencích, jak si domluvili, že před panovníkem, kdo z nich řekne, co je na světě nejsilnější. Já nevím, jestli tu historku znáte, je to jako z těch povídek, pohádek *Tisíce a jedné noci* takřka. No a teď tam každý to říkali a ten poslední říká, že nejsilnější ze všeho je žena, poněvadž ta vládne i těm vládnoucím, a pak říká: ale vůbec ze všeho nejsilnější je pravda. Vyhraje to, že právě tou pravdou to vyhrál. No a právě citát z tohohle se začíná objevovat u dvou nebo tří lidí tady v době předhusitské, to tak jako z té doby toho Konráda Waldhausera a Miliče z Kroměříže a tak dále. Já teď nevím přesně u koho to je, to už bych si musel ověřit, poněvadž to nenosím v hlavě. No a velmi často je to tématem taky u Husa a ten zejména na několika místech přímo teda toho Ezdráše cituje: *per omnia vincit veritas* nebo to druhé, tam je to dvakrát v té knize Ezdrášově, ve dvou kapitolách za sebou, *in saecula vincit*. Tak nějaké to *vincit veritas, veritas vincit in saecula* snad, na věky.

Jiný hlas: To je v češtině, to musí být pravda.

Hejdánek: Opuštěte. *Veritas* je pravda, čili pravda vítězí na věky. No a z toho je teda taky ještě to „pravda vítězí“. Už se neříká na věky, ale vítězí, ovšem my vidíme, že na věky jenom.

Jiný hlas: To mu pije krev, že to zašantročí.

Hejdánek: Že to zašantročil, ano, to je přesně. Tedy to je tradice, která se po Husovi potom znova vrací radě myslitelů a teprve v protireformaci se to ztrácí, ale v národním obrození se to znovu vrací. Palacký to vyhrabal, napsal to do *Dějín*, když psal o Husovi, a od té doby to tam našel Masaryk a Masaryk z toho udělal slavné heslo dokonce tedy na prezidentské vlajce.

A tohleto vlastně objevil ten Marx tam. To není pravda jako shoda. To není pravda, která je podřízena skutečnosti, která jenom ukazuje, jaká je skutečnost. Ne, to je pravda, která se zmocňuje člověka, takže nemůže než ji dosvědčovat, než jít za pravdou, ať je skutečnost jaká chce. Čili tam se ten moment skutečnosti a moment pravdivosti rozchází. Ne všechno, co je skutečné, je pravdivé, by se dalo říct proti Heglovi, který to říká jinak, tam to říká – rozumné, nikoli pravdivé, říká: cokoli je skutečné, to je rozumné, a cokoli je rozumné, je skutečné. Takže tady naopak v té tradici české, na kterou vlastně svým způsobem narazil Marx pravděpodobně – nikoli že by se s ním setkal, ale prostě je to tam, když to říká – tak v téhle české tradici, která je jedinečná, kterou nenajdeme jinde, tak dlouho trvající tradici a to povědomí, který je ve všech nás. Když mluvíme o pravdě, u nás pravda není shoda se skutečností. My víme, co to je bojovat za pravdu, zápasit za pravdu, stát na straně pravdy. To je něco, to je v povědomí, i když se neví odkud to je a že to je až z předhusitské doby. Tohleto je v české tradici. To se ví, že k pravdě patří, že pravda to je pravda o skutečnosti, nad skutečností, a ne pravda skutečnosti. Ještě Heidegger nemá o tomhle páru, ten furt mluví jako o pravdě skutečnosti. Skutečnost nemá sama pravdu, my jsme ve světle pravdy, ukazuje se jako to, co je, teprve ve světle pravdy, jinak se ukazuje jako to, co není.

Tak tohle je tedy věc, kterou pak mohl Rádl dobře udělat, že zapracoval jistý náznak na toho Marxe, aniž ho citoval, zapracoval do své filosofie, a právě pojetí pravdy u Rádla je mimořádně významné. A celý problém je, jak to sdělit světu. Protože to se musí udělat určitým způsobem a vědět, ke komu se mluví, a

to znamená nějak se do toho dostat, aby člověk oslovil ty lidi, je to nesnadné. Ale to je otázka času. Prostě první věcí je, že si musíme naprosto ujasnit, že tady tento poklad máme v českém myšlení, sami si ho ujasnit, abychom věděli jaký poklad, abychom to tak přesně mysleli, a potom už bude jednoduché to říkat světu. No, hledejte, já tímhle tím skončím. Já toho tady sotva polovičku jsem, ale já si myslím, že na tom moc nezáleží, když budete chtít

Jiný hlas: V tom se pak může pokračovat příště.

Hejdánek: Buď příště, anebo ještě můžete říct co. Já myslím, že zhruba to, jak vypadá ta galerie těch hlavních myšlenkových směrů a myslitelů, že jsem řekl a nakonec ještě to, že tedy ta filosofie je v krizi. No a že se mně zdá, že jistou, ne zcela okrajovou nebo zanedbatelnou cestu z té krize právě je schopna ukazovat ta česká filosofická tradice, kterou jsem upřesnil. Dalo by se ještě leccos povídat, zejména ovšem, a já si nedovedu představit, jak jinak by se to dalo dělat, jsem dneska nemohl nic říkat o té filosofii samotné, tedy tu filosofii jsem nemohl předvádět. Tady jsem mluvil o filosofech a o směrech, ale co vlastně je obsahem toho jejich myšlení, to si musíme nechat na jindy. Co vlastně znamená ta analytická filosofie, co dělá, jak se blíží té filosofii, nebo co zejména, co znamená ten Husserl, proč je to tak velkej přelom a proč se to stalo tak důležitou věcí, co vlastně ten Husserl znamená, co se s ním dá dělat.

Mně se zdá především, že všechny ty významní filosofové světoví, evropští a světoví, mají jeden základní nedostatek, a to je ten, kterej nemá ta česká tradice, totiž že filosofie nemá tady bejt k něčemu lidem, že má ukázat cestu z potíží. To, co říká Rádl, já jsem to ze začátku od něj odkoukal, že filosofie, jak on říká, je... cítíte tady to navázání na *Marxe*, ačkoliv to nikde necituje, ale on byl sociální demokrat, a to znamená, že musel studovat *Marxe*, jak bylo možné, i když některý věci neznal, ty se našly až v třicátých letech, třeba *Ekonomicko-filosofické rukopisy* byly objeveny nějak až 1932 nebo co, a vyšly poprvé v tom *MEGA*, *Marx-Engels-Gesamtausgabe*, což bylo zabaveno okamžitě po osmačtyřicátým, bylo to v univerzitní knihovně zabaveno, aby to náhodou mládež nečetla.

Tak tohleto *Marx* říká tedy v té *Tezi o Feuerbachovi jedenácté*, že filosofové až dosud svět vykládali, ale je potřeba jej změnit. To se tradičně v marxismu vykládá jako že je potřeba jej změnit, ale ne filosofové, ale že prostě revolucionáři ho mají změnit. To je ale chyba, protože *Marx* tam mluví o chybě filosofie. Je třeba jej změnit, to znamená filosofie musí přestat vykládat svět a musí začít pracovat na jeho změně. Ale filosofie, ne nějakěj vůl někde. To musí bejt filosof, kterej je na to připravenej. Čili už tohle je rozdíl. No ale když čtete v *Dějínách filosofie* u *Rádl*a, že filosofie je programem na reformu světa, no tak je to přesně ono. Samozřejmě jako sociální demokrat tam nemluví o revoluci, poněvadž se zas poučil jako žák *Masarykův* a *Masaryk* jako žák *Havlíčkův*, že revoluce není nic tak moc, že je teda někdy nezbytná, holt když to jinak nejde, ale že sama revoluce nic nepostaví, že ta jenom bourá a že revoluce je oprávněná jenom tehdy, říká *Havlíček*, když předem si dovedeme tak spočítat, že máme nějakou šanci, když tu revoluci provedeme, že ta příští vláda bude lepší než ta minulá. Jinak je raději lepší tu revoluci nedělat. Já mám dojem, že tohleto je taková všeobecná minka dneska, že radši revoluci nedělat, poněvadž by to mohlo dopadnout ještě hůř než to je.

Tak ten *Rádl* zdůrazňuje něco, co u toho *Marxe* je, ale to je jenom tak nahozený a žádněj pořádněj filosof vlastně tohle... *Heidegger* udělal pekelnou chybu, nerozpoznal to obrovské nebezpečí, které jiní viděli.

Tak prostě největší filosof evropskej ho neviděl. A myslel si, on nekolaboroval, to bychom si to špatně vysvětlovali. On byl přesvědčen, že to je jenom takovej ten zvířenej kal a nějakěj ten feldvél nebo co to byl Hitler, že tam nahoře dělá toho šaška, to nemusíme brát vážně. Tady cosi německej národ tedy chce změnit. No a teď jak to změnit? On nedávno teprv vyšla znova po mnoha letech vyšla jeho *Rektorská řeč*, kterou už proslovil v těch holínkách a s tím *hakenkreuzem* a s tím hajlováním a tak dál. A tam on říká moc zajímavou věc, tam říká, že i *Führerové* národní, že musejí být vzdělávání, a kde se mohou vzdělávat?

Jedině na universitě. Tohle on si tam dovedl, tuhle drzost si tam dovedl dovolit říct. No samozřejmě tím začaly ty jeho komplikace. No a on udělal, odpusťte, že ještě zas říkám věci, ale to snad je důležitá věc. Je to nepochybně velká chyba, to je ta neobyčejná chyba, co ten *Heidegger* udělal. Ale je třeba vědět jaká.

Ne prostě říct, že to byl kolaborant, to je nesmysl.

On se stal rektorem, protože v té době byl rektorem Žid, lékař. A ten samozřejmě po třiatřicátém roce, po *Machtübernahme*, jak se tomu říkalo, musel pryč. No a teď dokonce ten vyhozený rektor a řada profesorů prosili *Heideggera*, aby to vzal, protože mu to nabídli, *NSDAP* mu to nabídla. Tak ho prosili, aby to vzal, poněvadž když to nevezme on, tak to vezme nějaká svině ještě, tenkrát se ještě neříkalo ještě větší, a taky by to bylo nesprávný. No a ten opravdu váhal a posléze to vzal. On na to nebyl připravený, on politicky nikdy nemyslel, on patřil do takový ty tradice německý buržoazie, která jaksi se starala o obchod a o já nevím co všechno a on ve stejném duchu se staral o filosofii, ale s politikou to nemělo co dělat. A teď oni ho tady postavili do týhle věci. Takže on si vytvořil takovouto myšlenku, že tady sice někdo provedl nějakou revoluci, ten Hitler a nějaký ty blázni kolem něj a ty jsou pěkně protivný lidi a tak dál, no ale to není rozhodující, ty stejně půjdou k čertu. Tady se začne něco dít a teď to někdo rozumnej musí vzít do ruky. No a když tam to nemůže dělat tenhle ten, no tak je třeba, aby to udělal jinej, kterej je akceptovatelný. Takhle si to jako představoval.

No a teď on měl velkou myšlenku, jak se musí reorganizovat universita evropská vůbec. No tak začátek měl být v Heidelbergu. No a on teď tam rozpracoval celý plán, jak musí být. To už nejde, ty jednotlivý vědy, jak se to rozpadá, vědci si navzájem nerozumějí, každěj má jinej jazyk a tak dál, teď z toho musí být *Universitas*, to je všechno to musí být zase pojato do jednoho. *Universum* je to, co je hozeno k sobě do jednoho. Takže universita se opět musí stát universitou, kdy všichni spolu jsou schopni mluvit. No a tak... no a teď dostal příkaz, aby jako nový rektor potvrzený už, když to vzal, aby stanovil, jmenoval nebo navrhl jmenování děkanů všech fakult. Poněvadž tam se provádějí nějaký změny odshora dolů. Jako to tady udělal Husák, tak tam se to dělalo taky tak. No a představte si, on přišel s tou... to už ale mezitím byly různé potíže a tak a teď potíže s tou řečí, že tam řekl, že *Führerové* musejí být vzděláváni taky na universitách, že jinak to nepůjde. Tak samozřejmě kde by Hitler vzal a ti ostatní. Jeden z mála vzdělaných byl český knihkupec Goebbels, tedy v *Böhmen* knihkupec Frank. To byl Frank, to byl Frank.

Jiný hlas: To byl Frank, tak.

Hejdánek: Jo, to byl Frank. Moment, a kdo to byl Goebbels? Goebbels měl zemědělskou vysokou školu nebo něco takového.

Jiný hlas: No prostě, byl tam jeden inteligent mezi nimi, Alfred Rosenberg...

Hejdánek: No to ne, to byl ten s tím *Mytem 20. století*, myslíte. Ale to byl takovej profesůrek, kterej se k tomu dal. No, ale s tímto narazil. No, ale zejména udělal strašlivou provokaci, a tu udělal naschvál. Protože dovedete si představit, když někdo od samého začátku dává bacha a stojí stranou, aby si na něj nikdo nevzpomněl, tak se to dá přežít, takováhle věc. Jenomže on teď vylezl a hajloval a v botách, a teď s tím, on byl představitelem *NSDAP* a teď se potřeboval toho zbavit, že?

No tak on udělal tu věc, že napsal do návrhu těch nových děkanů toho rektora, který musel rezignovat, protože byl Žid, napsal jako děkana lékařské fakulty. A ještě dva další Židy jmenoval jako děkany jiných fakult. No a předložil to říšskému ministrovi školství. No a pak byl zavolaný a strašně sprcovaný a on říkal: „Tak já na tom trvám, a pokud je to nepřijatelné, tak prosím podávám rezignaci.“ Takže jeho rezignace byla přijata, po jedenácti měsících přestal být rektorem a měl zákaz publikace.

Tak tohle udělal Heidegger. O tom je třeba vědět, když se mluví o tom, že kolaboroval, že chodil v *raitkách* a hajloval. To je pravda. Protože nebral nacismus vážně a myslel si, že to je taková přechodná fáze na začátku, ale že se z toho vyvrbí něco slušného. A když zjistil, že ne, tak se rozešel tímto velmi nebezpečným způsobem. Čímž ho nechci ochraňovat, filosof nemá právo takovéhle blbosti dělat i za těchto okolností. Kromě toho udělal ještě jinou věc, on potom prokázal jakousi takovou ne příliš velkou statečnost vůči Jaspersovi, že ho přestal navštěvovat, poněvadž Jaspers měl za ženu Židovku, takže to pravděpodobně byl vliv katolické manželky Heideggerovy, která byla silně antisemitská. A použila té příležitosti. Ale nicméně stejně, jsou takové věci, které se nedají u filosofa omluvit. Ale je přesně třeba vědět, co udělal a co neudělal. Tedy ne házet někomu bláto do očí a tak dále. No tak já nevím, to snad by mohlo stačit a teď bych vás prosil, abyste k tomu nějak ještě něco řekli, jestli jste si to takhle

představovali, spíš asi ne, takovýmhle způsobem.

Jiný hlas: No tak popravdě, my jsme tady všichni úplně nevzdělaní, totiž ten nápad o tom... ono asi ta formulace, teda ta *filosofie po Marxovi* nebyla šťastná, ale to byl můj nápad z toho důvodu, že my teda do toho Marxe jsme se něco mohli jakž takž víceméně poněkud seriózně dozvědět. Kdežto tím to utne a vlastně nemáme možnost jakýchkoliv informací. Takže šlo o takovou základní informaci, abychom se vůbec trochu zorientovali, že do té doby, obzvlášť když se jedná o tu starou řeckou filosofii a tak, co je bezpečně staré, tak to jsme se ještě přece jenom nějak mohli naučit. Ale co se už dostalo do této nebezpečné konfrontace, tak to už jsme se naučit nemohli. Takže šlo o tohle, abychom vůbec měli základní orientaci v dějinách filosofie.

Hejdánek: S tím je vždycky potíž. Kdykoliv vyjdou nějaké dějiny filosofie, tak když se podíváte na konec, tak je to vždycky slabé. Ono je to těžké o té současnosti psát, už taky z toho důvodu, že kdo to má posoudit? Představte si, že v současné době jenom v Evropě je několik tisíc katedrových filosofů, to jest profesorů a docentů filosofie na univerzitách. Vždyť všichni, jinak by se nestali profesory, všichni píšou tlusté knihy. Když už jsou profesory, tak někteří, poněvadž jim to je protivné, to nedělají. Blahoslavení lidé. A jiní ale ve chvíli, kdy už těmi profesory jsou, tak si myslí, že to je jako u některých farářů, že Bůh je vydal, ty ostatní vydal v ruce jejich a tedy že prostě píšou a píšou a myslí si, že ti druzí to musejí číst. Vychází to strašné kvantum. A teď víte, posoudit, co skutečně za dvacet, třicet let bude vypadat jako opravdu důležité? No to můžete jediné zkusmo, protože se to všechno přečíst nedá.

Tady se může stát, že... pravda je, že u nás až do války téhle poslední, že takřka nikdo nevěděl, co to je Heidegger a jak je důležitý. Dokonce když Heidegger zemřel, tak v Německu přestal být o něj zájem a prakticky vyrostla celá generace studentů v takovém jako zavrhování Heideggera. To jsou sedmdesátá, začátek osmdesátých let. Teprve v druhé polovině osmdesátých let, to je teprve teď, nebo od nějakého roku 84, a teď je nějaký nový *boom*, nově to začíná, takže dokonce teda byl tady třeba profesor Rorty z Ameriky, měl ten nějaký ten *sabbatical* rok, nebo jak tomu říkají, tak rok tady pobýval v Evropě, aby nasál tu novou vlnu *heideggerianství* navazujícího na pozdního Heideggera. Rozumíte, to je tak nejisté psát o těchto věcech a taky kdokoliv se o to odváží, tak po dvaceti letech je usvědčen z hrubých omylů, protože jak to má člověk posoudit? To je strašně těžké, když je toho tolik.

Ono to bylo těžké, i když toho bylo míň, a teď navíc dneska nejsou velcí filosofové. Poslední velký filosof byl Heidegger. A teď jsou tací filosofové slabě nadprůměr, nebo něco trochu víc nadprůměr, ale žádní vynikající. A teď prostě co vlastně? Filosofie v krizi. I ti nejtalentovanější nejsou schopni se stát takovými světodějnými mysliteli, jako byl třeba Kant nebo Hegel nebo tak, protože ta doba to nedovoluje. Nejsou připravovány studie, něco se mění a ještě nikdo neví, co nového přijde. To je strašná obtíž. Takže to, co jsem vám říkal, zase tak není zcela *à jour*. Já jsem se tam dostal nejdál teda k některým ještě žijícím Husserlovým žákům nebo k té analytické filosofii a tam jsem nikoho nejmenoval. Mohl bych jmenovat ty, kteří ještě žijou, ale to je tak zhruba vše, ale to jsou plejády, to jsou desítky a stovky lidí, kteří jsou důležití. Já můžu říct, kteří jsou za důležité považováni v současné době, ale jestli to doopravdy budou ti důležití, se ukáže za dvacet, za třicet, za padesát let. Takový Kierkegaard, za čtyřicet let po smrti nebo za víc počkejte schválně, kdy to je. No za víc, za padesát let.